

Föreläsning 15: Rotationsarea och tyngdpunkter

Johan Thim (johan.thim@liu.se)

5 mars 2020

1 Rotationsarea

När vi ska beräkna rotationsarea kommer vi att utföra liknande manövrar som vi gjorde för rotationsvolym, men vi kommer så klart att betrakta små areaelement i stället för små volymselement.

1.1 Rotationsarea kring x -axeln

Vi betraktar en funktion $f(x) \geq 0$ och låter kurvan

$$D = \{(x, y) \in \mathbf{R}^2 : y = f(x), a \leq x \leq b\}$$

rotera ett varv kring x -axeln, där $a < b$. För varje värde $x \in [a, b]$ uppstår då en cirkel som har omkrets $2\pi f(x)$ eftersom radien för cirkeln ges av funktionsvärdet: $r = f(x)$ (avståndet till rotationsaxeln). Vi multiplicerar med bågelementet ds för att få en infinitesimal cylinder (höjden är alltså ds) vars mantelarea blir $dA = 2\pi f(x)ds$. Vi summerar dessa och erhåller då följande.

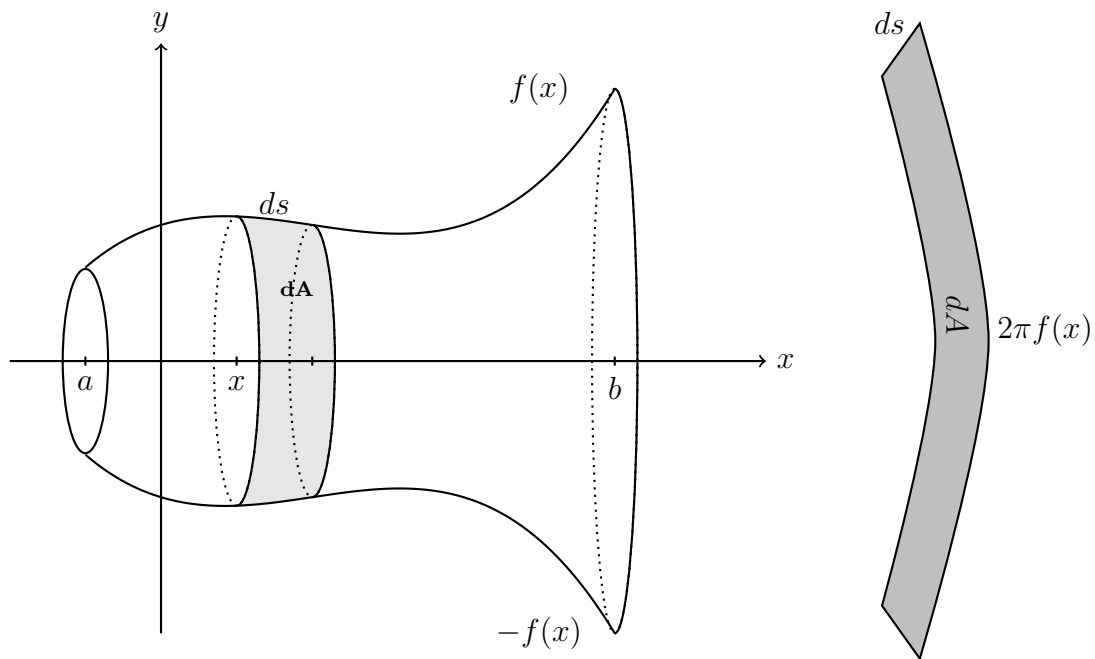
Sats. Om $f(x) \geq 0$ är kontinuerligt deriverbar och $a < b$ så ges arean A som uppstår då kurvan

$$D = \{(x, y) \in \mathbf{R}^2 : y = f(x), a \leq x \leq b\}$$

roterar ett varv kring x -axeln av

$$A = 2\pi \int_a^b f(x) ds = 2\pi \int_a^b f(x) \sqrt{1 + (f'(x))^2} dx.$$

Vi bevisar inte satsen utan nöjer oss med argumentet ovan. En principskiss visar också hur vi summerar mantelarean av dessa små cylindrar för att få hela rotationsarean.

I den högra figuren har vi "klippt upp" bandet som skapas när vi roterar ds kring x -axeln. Vi ser här att "kantlängderna" blir precis ds och $2\pi f(x)$, så det är rimligt att area-elementet ges av $dA = 2\pi f(x) \cdot ds$.

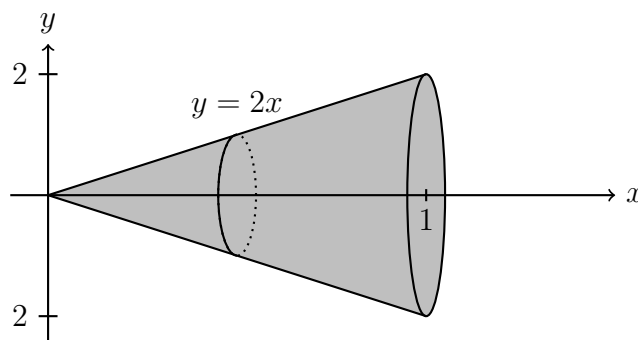
Exempel

Beräkna mantelarean av den kropp som uppstår då kurvan $y = 2x$, $0 \leq x \leq 1$, roteras ett varv kring x -axeln.

Lösning. Arealen kommer att ges av

$$2\pi \int_0^1 2x\sqrt{1+2^2}dx = 4\sqrt{5}\pi \int_0^1 x dx = 2\sqrt{5}\pi.$$

Precis som för rotationsvolymen bör man se till att detta uttryck åtminstone är positivt (varför?). Vidare är det objekt som uppstår en kon i detta fall (med basradien 2 och höjden 1) och vi räknar alltså ut mantelarean på denna!

Rotation kring axlar parallella med x -axeln

Vi kan rotera kring en linje $y = c$ i stället för kring x -axeln med samma teknik om vi bara kräver att endera $f(x) \geq c$ eller $f(x) \leq c$ (att vi befinner oss på ena sidan av rotationsaxeln med andra ord). Det som ändras är radien eftersom det nu är relativt $y = c$ och inte $y = 0$, så

$$A = 2\pi \int_a^b |f(x) - c| \sqrt{1 + (f'(x))^2} dx.$$

1.2 Rotationsarea för rotationer kring y -axeln

Om vi vill rotera kring y -axeln i stället använder vi oss av ett liknande argument som i "rörformeln" för rotationsvolym. Vi betraktar samma kurva

$$D = \{(x, y) \in \mathbf{R}^2 : y = f(x), a \leq x \leq b\}$$

med tillägget att $a \geq 0$ (så hela kurvan är på ena sidan av rotationsaxeln). Däremot måste inte $f(x) \geq 0$ längre. Vid ett fixt $x \in [a, b]$ tänker vi oss ett litet bågsegment ds på höjden $f(x)$. Detta roteras kring y -axeln och det uppstår då en liten rotationsarea $dA = 2\pi x \cdot ds$ eftersom omkretsen för cirkeln är $2\pi x$ för radien x . Vi summerar dessa areaelement och erhåller följande formel.

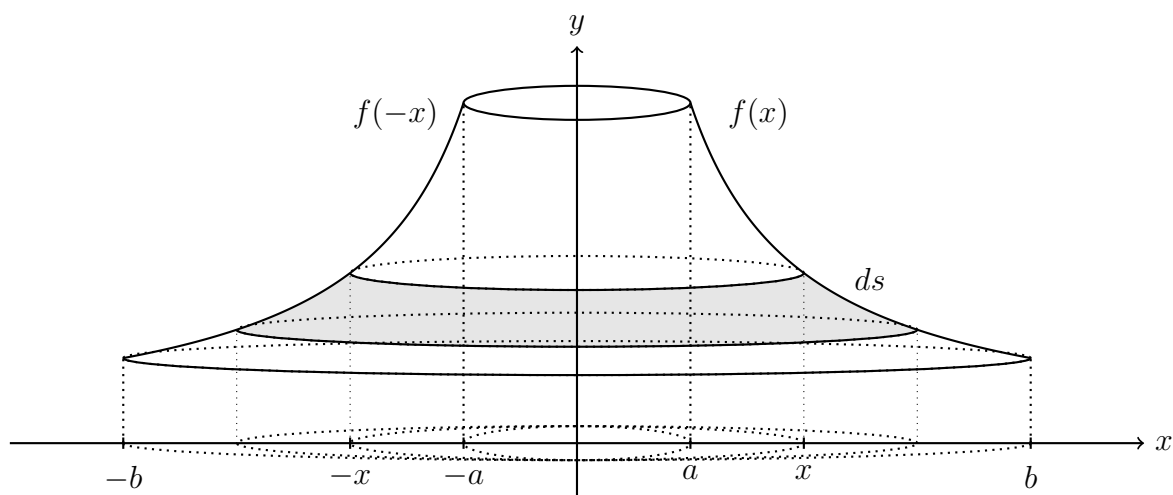
Sats. Låt $0 \leq a < b$. Arean A som uppstår då kurvan

$$D = \{(x, y) \in \mathbf{R}^2 : y = f(x), a \leq x \leq b\}$$

roteras ett varv kring y -axeln ges av

$$A = 2\pi \int_a^b x ds = 2\pi \int_a^b x \sqrt{1 + (f'(x))^2} dx.$$

Vi försöker skissa situationen.

Man kan göra samma sorts ”uppklippning” här som i fallet då vi roterade kring x -axeln, vilket motiverar formeln $dA = 2\pi x \cdot ds$ för areaelementet.

Exempel

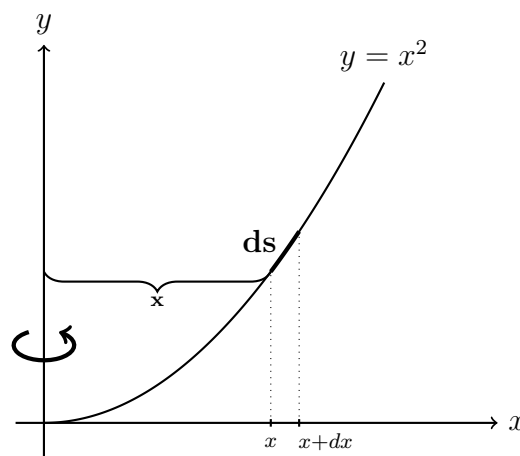
Beräkna rotationsarean som uppstår då kurvan $y = x^2$, $0 \leq x \leq 2$ roteras ett varv kring y -axeln.

Lösning.

Eftersom $y' = 2x$ erhåller vi arean

$$\begin{aligned} A &= 2\pi \int_0^2 x \sqrt{1 + (2x)^2} dx \\ &= \frac{\pi}{4} \int_0^2 8x \sqrt{1 + 4x^2} dx \\ &= \frac{\pi}{4} \left[\frac{2(1 + 4x^2)^{3/2}}{3} \right]_0^2 \\ &= \frac{(17^{3/2} - 1)\pi}{6} = \frac{(17\sqrt{17} - 1)\pi}{6}. \end{aligned}$$

Rimligt svar? Väckligt svårt att säga, men det är åtminstone positivt!

Rotation kring axlar parallella med y -axeln

Precis som för rotationsvolymen är det inget magiskt med y -axeln, utan rotation kan ske kring vilken linje $x = c$ som helst. Det enda som ändras är kravet att $a \geq 0$ byts ut mot att $a \geq c$ eller $c \geq b$ och att radien nu ges av $r = |x - c|$.

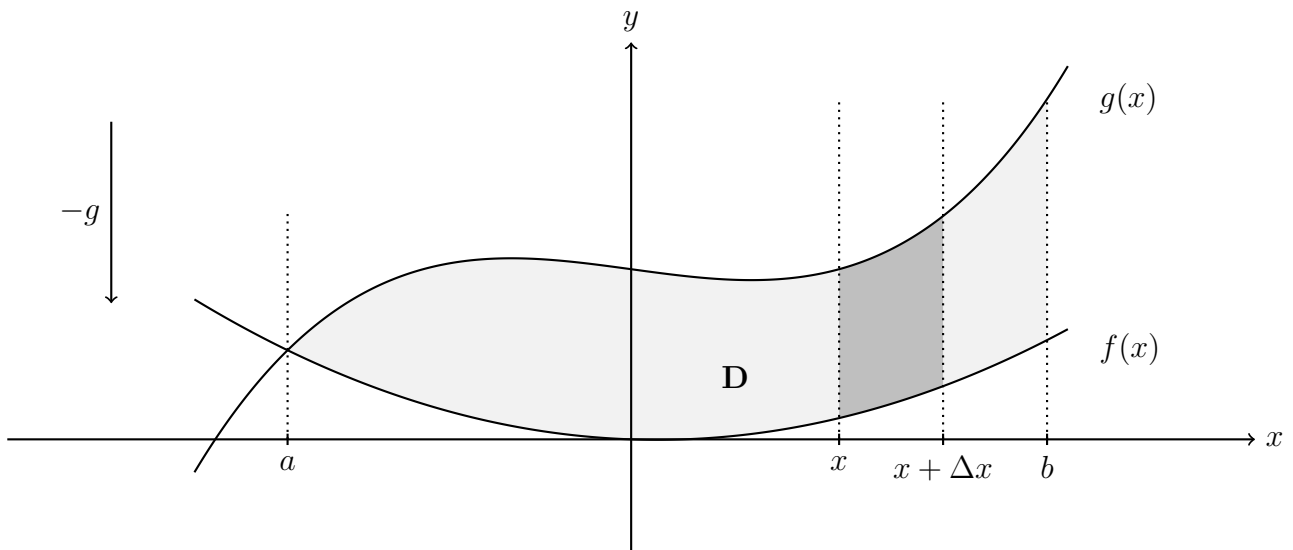
2 Tyngdpunkter

Låt oss fokusera på det plana fallet i 2 dimensioner. Generalisering till 3 dimensioner sker naturligt efter det med volym i stället för area (dA blir dV och så vidare). I det 2-dimensionella fallet inkluderar vi även fallet med kurvor och i det fallet behöver dA bytas ut mot bågsegmentet ds . Vi tänker oss också att densiteten är konstant lika med ett så att area (eller volym respektive kurvängd) är det samma som massa.

Låt oss fokusera på situationen där ett område D beskrivs av

$$D = \{(x, y) \in \mathbf{R}^2 : f(x) \leq y \leq g(x), a \leq x \leq b\}$$

där vi antar att $f(x) \leq g(x)$. Vidare tänker vi oss att gravitationen verkar i negativa y -axelns riktning. Vi markerar ett litet område mellan x och $x + \Delta x$ i figuren nedan.

Detta område ger upphov till ett vridande moment kring origo som approximativt har storlekar $x(g(x) - f(x))\Delta x$. Massan för motsvarande område ges av $(g(x) - f(x))\Delta x$ (densiteten är ett) och vi vet från fysiken att tyngdpunkt ges av totalt moment delat på total massa. Det förefaller alltså rimligt att definiera området D 's tyngdpunkt x_t med avseende på y -axeln genom

$$x_t = \frac{\int_a^b x(g(x) - f(x)) dx}{\int_a^b (g(x) - f(x)) dx} = \frac{\int_a^b x dA}{\int_a^b dA}$$

där dA är area-elementet $(f(x) - g(x)) dx$. Vidare kan vi även använda detta element för att definiera D 's tyngdpunkt y_t med avseende på x -axeln:

$$y_t = \frac{\int_a^b y dA}{\int_a^b dA}$$

Ofta behöver man här arbeta lite med dA för att uttrycka detta i y i stället för x när vi söker y_t . För enkla geometriska objekt är det ganska enkelt att se vart tyngdpunkten ligger. I en cirkel är det i mitten och samma sak gäller en rektangel. Hur går det med en triangel?

Exempel

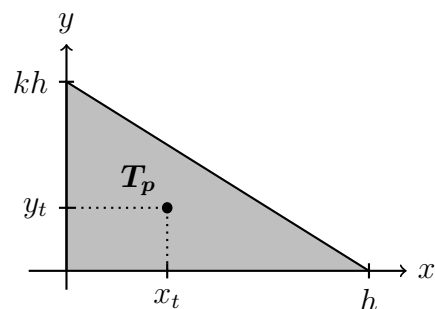
Finns tyngdpunkten $\mathbf{T}_p$ för en rätvinklig triangel.

Lösning. Betrakta en rätvinklig triangel där hypotenusan ges av $y = -kx + kh$, $0 \leq x \leq h$ och $k > 0$.

Tyngdpunkten x_t med avseende på y -axeln ges av

$$\frac{1}{A} \int_0^h x(-kx + kh) dx = \frac{kh^3}{6A},$$

där $A = \int_0^h (-kx + kh) dx = \frac{kh^2}{2}$, så $x_t = \frac{h}{3}$. På en tredjedel av höjden alltså.

Samma gäller så klart y_t (på en tredjedel av höjden i y -axelns riktning alltså) pga symmetriskäl. Men vi kan räkna ut det också om vi vill. Vi har

$$y_t = \frac{1}{A} \int_0^{kh} y \left(h - \frac{y}{k} \right) dy = \dots = \frac{kh}{3},$$

där vi skrivit om $dA = (h - y/k) dy$ med avseende på y .

3 Repetition

Exempel

Bestäm volymen som uppstår då det begränsade området mellan $y = 4x - x^2 + 1$ och $y = 1$ roterar ett varv kring $x = -2$.

Lösning. Kurvan $y = 4x - x^2 + 1$ skär $y = 1$ precis då

$$4x - x^2 + 1 = 1 \quad \Leftrightarrow \quad x(4 - x) = 0 \quad \Leftrightarrow \quad x = 0 \text{ eller } x = 4.$$

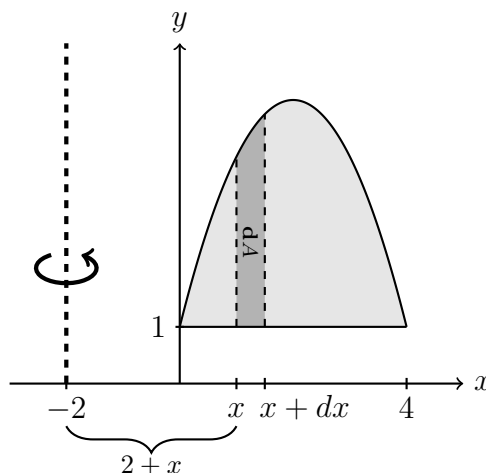
Det begränsade området ges därför av $1 \leq y \leq 4x - x^2 + 1$ och $0 \leq x \leq 4$.

För ett litet area-element dA vid x med tjocklek dx så ligger tyngdpunkten approximativt $2+x$ från rotationsaxeln vågrätt. Tyngdpunktens väg för dA blir således $2\pi(2+x)$. Vidare ges dA av en rektangel med höjden $4x - x^2 + 1 - 1$ och bredden dx , så $dA = (4x - x^2)dx$. Enligt Pappos-Guldins formel ges nu det lilla volymselementet dV av

$$dV = 2\pi(2+x)dA = 2\pi(2+x)(4x - x^2)dx$$

och därmed erhåller vi den eftersökta volymen genom att summera dessa volymselement:

$$V = \int_0^4 dV = 2\pi \left[4x^2 + \frac{2x^3}{3} - \frac{x^4}{4} \right]_0^4 = \frac{256\pi}{3}.$$

4 Sammanfattande exempel för rotationsvolymer

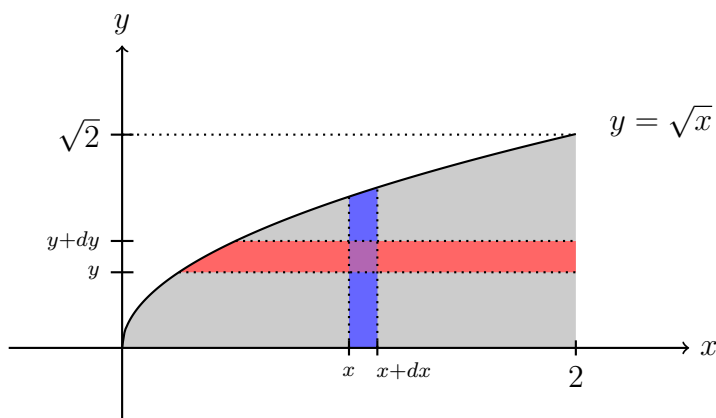
I föregående exempel har vi använt skivformeln för rotation kring axlar parallella med x -axeln och rörformeln för rotation parallell med y -axeln, men det är inget krav. Följande exempel belyser detta.

Exempel

Låt området D ges av det begränsade området mellan kurvan $y = \sqrt{x}$, x -axeln och linjen $x = 2$. Bestäm volymen V_x då D roterar ett varv kring x -axeln och volymen V_y då D roterar ett varv kring y -axeln.

Lösning. Vi börjar med att rita en figur (alltid en bra idé).

Vi ser att för kurvan gäller att $y = \sqrt{x}$ om och endast om $y^2 = x$ (både x och y är icke-negativa). Vi kan alltså uttrycka kurvan både som en funktion av x och som en funktion av y . På detta sätt kan alla rotationsvolymers ställas upp på två olika sätt: med avseende på x och med avseende på y . Vi ställer upp volymen som uppstår vid rotation kring x -axeln först:

$$V_x = \pi \int_0^2 (\sqrt{x})^2 dx = \frac{\pi}{2} [x^2]_0^2 = 2\pi$$

alternativt

$$V_x = 2\pi \int_0^{\sqrt{2}} y(2 - y^2) dy = 2\pi \left[y^2 - \frac{y^4}{4} \right]_0^{\sqrt{2}} = 2\pi.$$

Angående den andra formeln kan vi säga att vi egentligen roterar en cylinder med basradie $\sqrt{2}$ och höjd 2 (längs x -axeln) och drar bort volymen som uppstår från kurvan $x = y^2$.

Om vi roterar kring y -axeln i stället erhåller vi via "rörformeln" att

$$V_y = 2\pi \int_0^2 x\sqrt{x} dx = 2\pi \left[\frac{2}{5} x^{5/2} \right]_0^2 = \frac{16\pi\sqrt{2}}{5}.$$

Alternativt kan vi använda skivformeln där vi återigen måste skära bort delar ur rotationen med hjälp av en cylinder:

$$V_y = \pi \int_0^{\sqrt{2}} (2^2 - (y^2)^2) dy = \pi \left(4\sqrt{2} - \frac{2^{5/2}}{5} \right) = \frac{16\pi\sqrt{2}}{5}.$$